

Rosen, Ragnar

Sprawa Bałtycka w finlandzkiej literaturze historycznej

Przegląd Historyczny 30/1, 100-103

1932-1933

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

REFERATY

I. RAGNAR ROSEN

SPRAWA BAŁTYCKA W FINLANDZKIEJ LITERATURZE HISTORYCZNEJ

Fakt, że historycy finlandzcy poświęcili wiele uwagi rozwojowi kwestji bałtyckiej w XVI i na pocz. XVII wieku, podczas gdy nie zajmowali się specjalnie późniejszymi jej fazami tłumaczy się dziejami Finlandji w tych czasach. Wydaje się dlatego koniecznem wyjaśnić nieco charakter tych dziejów.

Przez cały okres szwedzki Finlandja stanowiła w monarchji — z punktu widzenia prawnego — tylko grupę prowincyj bez żadnych, określonych osobnych praw. W praktyce rzecz się przedstawiała — zwłaszcza w wieku XVI — inaczej. Odosobnione położenie Finlandji, jej ludność różna w większości etnicznie od Szwedów, sąsiedztwo dwóch ważnych zewnętrznych czynników politycznych, Rosji i Bałtyku wczesnie wycisnęło na naszym kraju specjalne piętno, które w czasach wzmożonych działań politycznych na wschodnich wodach morza Bałtyckiego częściej stawało się jeszcze wyraźniejsze. Doszło jeszcze do tego, że miejscowa szlachta fińska — z przyczyn, które nie miejsce tu roztrząsać — była w wieku XVI mocniejsza i bardziej uświadomiona niż kiedykolwiek przedtem lub potem. Imiona Klauza Erichssona Fleminga, Henryka Klaussohna i Klauza Kristiernsohn Horna, Jörana Nilsson Boije, żeby wyliczyć tylko niektóre czołowe osobistości, pokazują dostatecznie wpływ szlachty fińskiej na kształtowanie się historii politycznej i wojskowej Szwecji i na rozpoczynającą się ekspansję państwa szwedzkiego na Bałtyku. — Zdawało się na chwilę w burzliwych czasach końca XVI wieku, że związek między Finlandją a Szwecją rozbije

się głównie przez działalność większości szlachty. Ale te tendencje odśrodkowe zostały nagle zahamowane: ze śmiercią Klausa Fleminga w r. 1597 odszedł najdzielniejszy obrońca interesów Zygmunta, a w tym samym czasie gwałtowne choć potem stłumione rozruchy ludowe w północnej i środkowej Finlandji, t. zw. „wojna pałek“ (nuijasota) wstrząsnęły gruntem pod nogami stronników królewskich. Krwawe złamanie przez ks. Karola samodzielności i poczucia odrębności szlachty fińskiej, przesunięcie za Gustawa Adolfa punktu ciężkości polityki zagranicznej ze wschodu na południe, centralizacja administracji i związane z tem przenoszenie się najdzielniejszych i najwpływowszych jednostek z pośród szlachty do Szwecji, wszystko to pociągnęło za sobą upadek znaczenia politycznego Finlandji w w. XVII.

W w. XVI jest Finlandja przez pewien czas prawdziwym punktem oparcia i podstawą działań wodzów, w w. XVII zrobiono z niej jakby punkt etapowy pod komendą niższych oficerów.

Z tego punktu widzenia historia Finlandji w w. XVI przedewszystkiem polityczna staje się w XVII w. głównie historją gospodarczą, społeczną i kulturalną.

Już w w. XIX zagadnienie bałtyckie było wielokrotnie ubocznie poruszane w historjografji fińskiej: w wydawnictwach akt A. I. Arwidsson'a, E. Grönblada i J. E. Waaranen'a, z których pierwsze zawiera materiały z początków kryzysu za Gustawa Wazy i Eryka XIV, ostatnie z czasów ok. r. 1600; w pracy K. A. Bomansson'a. *Hertig Johan och hans tid* (Książę Jan Finlandzki i jego czasy, 1862), w szeroko rozplanowanym i głębokiem dziele Yrjö Koskinen'a *Nuijasota* („wojna pałek“, 2. zupełnie przerobione wydanie 1877, nowe wydanie 1929), wreszcie w wydanych po rosyjsku studjach nad sprawą bałtycką urodzonego w Finlandji G. A. Forstena.

Z analogicznych zbiorów akt, wydanych w w. XX wymienić należy opublikowane przez R. Hausen „*Bidrag till Finlands historia*“ III — V (Przyczynki do Dziejów Finlandji, 1904 — 17), obejmujące okres czasu za lata 1531 do 1589. Ogólne opracowania dziejów Finlandji w okresie Reformacji, poruszające też zagadnienia bałtyckie, znajdują się w dziełach Gustawa Grotenfelta *Suomen historia uskonpuhdistuksen aika-kaudella* (Dzieje Finlandji w okresie Reformacji, 1902) i *Suomi ja Ruotsi 1554 — 1721* (Finlandja i Szwecja 1554 — 1721), w Kompendium „*Maailmanhistoria*“ V, 1915. W. Tawastjerna opracował na podstawie długoletnich poszukiwań Wielką wojnę moskiewską w Finlandji i na Bałtyku 1570 — 1595 w swych wielkich dziełach *Pohjoismaiden viisikolmatta-vuotinen sota* (25-letnia wojna północna, 1918 — 20) i *Pohjoismaiden sota 1590 — 95 ja Täysinän rauha* (Wojna północna 1590 — 95 i pokój w Teusina, 1929), oba wydane są w serji „*Historiallisia Tutkimuksia*“

fińskiego Towarzystwa Historycznego i zaopatrzone w niemieckie streszczenia. Tenże sam autor zajął się jeszcze w swem małem studjum *Arvi Henrikinpoika Tawast* (Historiallinen Arkisto XXVIII, 1920) osobą jednego z uczestników tej wojny, straconego w 1599 na rozkaz ks. Karola komendanta zamku Arvida Heinrichssohn Tawasta. Ta ostatnia rozprawa Tawaststjerny wiąże się z biografjami poszczególnych wybitnych osobistości z okresu kryzysu końca XVI wieku.

Z pierwszych lat XX wieku pochodzą krótkie biografje przywódców partji zygmunrowskiej w Finlandji: Arvid Erichssohn Stålarin, (przez P. Nordmanna w „Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar och Uppsatser“ XIX, 1905) i Arvid Tönnessohn Wildeman (przez K. Antella, tamże XXV, 1911), z czasów późniejszych (191) dzieło K. Blomstedta o Henryku Klaussohn Horn (*Henrik Klaussohn Horn I* ze streszczeniem niemieckiem w serji „Historiallisia Tuktimuksia“), wybitnym i wszechstronnym polityku i żołnierzem z czasów Gustawa Wazy i jego starszych synów. Nie wyszedł jeszcze niestety dalszy ciąg tego dzieła, należącego niewątpliwie do najznakomitszych opracowań politycznej i wewnętrznej historii Finlandji okresu Wazów. Należy jednak zaznaczyć, że Blomstedt, który doprowadził biografję Horna tylko do r. 1563, przedstawił częściowo wyniki swych badań w obszernych artykułach (m. inn. Boije, Fincke, Fleming, Horn, Huggut, Kruus, Jan III) podręcznej biografji: *Kansallinen Elämäkerrasto* (1927 —, dotąd 3 części obejmujące litery A — M.).

Wobec żywych stosunków najprzeróżniejszego rodzaju, łączących dawniej miasta fińskie z Bałtykiem, nie potrzeba dodawać, że dzieje ówczesnych centrów Finlandji, Abo i Wiborga J. W. Ruuth'a *Abo stads historia under meteltiden och 1500-talet* (Dzieje miasta Abo w średniowieczu i w wieku XVI w wydawnictwie „Bidrag till Abo stads historia“ II, 9, II, 11 — 13 ogłoszone w latach 1909 — 1923 i *Viborgs stads historia* I — II (Dzieje miasta Wiborga, 1904 — 06), część I wydane nanowo po śmierci autora p. t. *Viipurin kaupungin historia vuoten 1617* w r. 1931) rzucają na te stosunki wiele cennego światła.

Co do historii bałtyckiej w w. XVI należy zwrócić uwagę na jedną jeszcze grupę studjów, które chociaż nie odnoszą się ściśle biorąc do problemu bałtycko-fińskiego, są jednak ważne dla każdego badacza czasów przeciwreformacji. Są to wyniki badań Henryka Biaudet i jego współpracowników. Biaudet wydał m. inn. „*Le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié du XVI-e siècle. Etudes politiques*“ (1906) i związane z tem „*Notes et documents. Les nonciatures apostoliques jusqu'en 1648*“ (1910). „*Documents concernant les relations entre le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié du XVI-e siècle, deuxième*

partie, vol. I, 1576 — 77, 1912 i „*Gustaf Eriksson Vasa, prince de Suède I* (1913). Liisi Karttunen wydał „*Antonio Possevino. Un diplomate pontifical au XVI-e siècle*“ (1908); K. I. Karttunen „*Jean III et Stefan Batory*“ (Annales Accademiae Scientiarum Fennicae, t. V, 1, 1911); J. A. Pärnänen „*Sigismund Vasa et la succession au trône de Suède 1592—1594*“ (1912). Niektóre z tych prac wydane zostały oddzielnie, niektóre zaś ukazały się razem z innymi przyczynkami do dziejów przeciwreformacji w wydawanych przez Fińską Akademię Nauk „*Études Romaines*“.

Powiedziane było uprzednio, że kwestja bałtycka w w. XVII nie zajmowała dotąd w większej mierze badaczy fińskich. Należy tu jednak wspomnieć o wynikach prac K. J. Hartmana ze względu na przedstawione przez niego w obszernem i niezwykle ciekawem dziele *Ålandska kongressen och dess förhistoria I — V* (Kongres alandzki i jego geneza w Acta Academiae Aboensis III — V, VII, 1921 — 31) ogólne stosunki polityczno-wojskowe w Europie Płn. Wsch. pod koniec panowania Karola XII.